

ULOGA ZEMLJORADNIČKOG ZADRUGARSTVA U UNAPREĐENJU KONKURENTNOSTI MALIH I SREDNJIH POLJOPRIVREDNIH GAZDINSTAVA U VOJVODINI

Nestorov Jelena¹, Tomić Danilo², Puškarić Anton³

Rezime

Cilj rada je da se ukaže na ulogu zemljoradničkog zadrugarstva u unapređenju konkurentnosti malih i srednjih poljoprivrednih gazdinstava u Vojvodini. Po ugledu na zadrugarstvo u razvijenim evropskim državama, unapređenje konkurentnosti malih i srednjih proizvođača prvenstveno je vezano za njihov organizovan nastup na tržištu i obezbeđenje veće produktivnosti i rentabilnosti poslovanja. Prema podacima Međunarodnog zadružnog saveza, negativne efekte ekonomske krize najmanje je osetio zadružni sektor, što je još jedan od razloga za potrebu širenja zadružnog organizovanja u svim delatnostima. Za obezbeđenje povoljnog poslovnog ambijenta za ostvarivanje boljih efekata zadružnog organizovanja, potrebne su konkretne mere i akcije nadležnih organa na nivou države, ali i zadruga. To su pre svega donošenje novog zakona o zadrugarstvu, strategije razvoja poljoprivrede i sela, a u okviru nje strategije razvoja zemljoradničkog zadrugarstva, operativni program implementacije tih strategija, permanentno podizanje konkurentnosti proizvodnje uz državne podsticaje, edukaciju kooperanata, primenu novih naučnih saznanja i tehnologija.

Ključne reči: zemljoradničko zadrugarstvo, konkurentnost, Vojvodina

1. Uvod

Procesi globalizacije privrede i liberalizacije trgovine u svetskoj privredi su veoma intenzivni posebno krajem 20. i početkom 21. veka. Isti će se nastaviti i tokom narednih decenija. Njima je zahvaćena i svetska poljoprivreda. Od navednih procesa nije izuzeta ni srpska ekonomija i u okviru nje poljoprivreda, a time i selo. Direktno strane investicije sve više prodiru i u srpsku privredu. Kapital odnos koji je dominirajući razara svetsko selo. Bogati postaju sve bogatiji, a siromašni sve

¹ Mr Jelena Nestorov, Zadružni savez Vojvodine, Novi Sad, Bulevar Mihajla Pupina 25, tel: +381 21 557 066 , e-mail: jelenazsv@sbb.rs

² Dr Danilo Tomić, naučni savetnik, Odbor za selo SANU, Beograd, Knez Mihailova 35, e-mail: dtomic45@gmail.com

³ Dr Anton Puškarić, naučni saradnik, Institut za Ekonomiku poljoprivrede, Beograd, Volgi-na 15, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com

siromašniji. To su posledice procesa globalizacije i liberalizacije. U tome posebnu ulogu imaju multinacionalne kompanije čiji je uticaj često jači od uticaja nacionalnih vlada pojedinih država i koje dominiraju na svetskom tržištu, pre svega u ekonomskim tokovima. U Srbiji su ove kompanije već uveliko prisutne i to u: proizvodnji inputa (semenske robe, energenata, poljoprivrednih mašina i opreme, stočne hrane, lekova za stoku, hemijskih sredstava); proizvodnji i preradi- industriji mleka, mesa, duvana, šećera, ulja, piva); trgovačkim lancima.

Interesantno je spomenuti da su multinacionalne kompanije veoma malo prisutne u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Primera radi, učešće direktnih stranih investicija u Srbiji u primarnoj poljoprivredi su ispod 1%. (Tomić, Ševarlić, 2010: 41) Ovakav podatak ukazuje na nisku zainteresovanost investitora, pre svega zbog niske profitabilnost ovog sektora. Putem visokih cene inputa potrebnih poljoprivredi i niskih otkupnih cena primarnih poljoprivrednih proizvoda preliva se višak vrednosti iz poljoprivrede u druge privredne grane. Time se devastira primarna poljoprivredna proizvodnja a i selo. Interes nacionalnih kompanija za ulaganje u poljoprivredu je znatno veći od multinacionalnih. Međutim, razlozi tome nisu u sentimentalnosti prema proizvodnji i malom posedu, već se to može objasniti njihovim jačim uticajem na kreiranje ekonomske i agrarne politike u Srbiji i dominantnom ulogom na tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.

2. Kakva je pozicija malih i srednjih proizvođača u ovakvom okruženju?

Prema rezultatima popisa poljoprivrede koji je sproveden 2012. godine (Republički zavod za statistiku, 2013) u Republici Srbiji oko 580.000 gazdinstava (oko 91,8% od ukupnog broja) ima manje od 10 ha poljoprivrednog zemljišta, 7,2 % gazdinstava poseduje više od 10 ha, dok samo 1,0% gazdinstava ima više od 50 ha (tabela 1).

Na osnovu podataka o veličini i strukturi poljoprivrednih gazdinstava, u odnosu na prosečno poljoprivredno gazdinstvo u EU, može se zapaziti da naša gazdinstva u proseku imaju veoma mali posed. Usitnjen posed dovodi do povećanja troškova proizvodnje, neracionalnog korišćenja drugih resursa, što ima za posledicu nisku produktivnost, a time i tzv. cenovnu konkurentnost proizvodnje.

Osim toga, tranzicioni period u privredi obeležen je i visokom zastupljenošću tzv. „sive ekonomije“ koja ima izuzetno negativan efekat na poslovanje malih i srednjih proizvođača i zemljoradničkih zadruga. Neadekvatan odnos nadležnih državnih organa prema poljoprivrednicima, odsustvo zaštite malih proizvođača od uticaja „sive ekonomije“ i druge neloyalne konkurencije, nizak nivo ili odsustvo podsticaja, dodatno ugrožavaju konkurentnost malih i srednjih poljoprivrednih proizvođača.

Nizak nivo produktivnosti i konkurentnosti proizvođača je jedan od osnovnih motiva za njihovo udruživanje u zemljoradničke zadruge u cilju zajedničkog nastupa na tržištu. Prema dosadašnjim istraživanjima (Vlahović i sar. 2009: 73; Tomić i sar. 2010; Bošnjak, Rodić, 2010: 235) i raspoloživim statističkim podacima proizilazi:

- Prinosi osnovnih ratarskih useva i proizvodnja mesa i mleka po hektaru znatno zaostaju za istim pokazateljima u EU;
- Primera radi, jedan poljoprivrednik u Srbiji proizvodi hranu za 18 stanovnika, u Nemačkoj za 143, Francuskoj 70, Austriji 55 (Vlahović i sar., 2010: 52).
- Prinosi na porodičnim gazdinstvima poljoprivrede Srbije, još uvek zaostaju za prinosima u poljoprivrednim preduzećima;

Tabela 1. Posedovna struktura gazdinstava u Srbiji, 2012.

Table 1. Ownership structure of husbandries in Serbia, 2012.

	Broj gazdinstava	Učešće (%)
Do 1 ha	184.674	29,2
1.01 – 2.00 ha	123.719	19,6
2.01 -5.00 ha	182.489	28,9
5.01-10.00 ha	89.083	14,1
10.01-50.00 ha	45.342	7,2
Preko 50 ha	6.245	1,0
Ukupno	631.552	100,0

Izvor: Popis poljoprivrede 2012, Poljoprivreda u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, 2013: 20, obrada autora

Međutim, u uslovima sve prisutnije i sve jače konkurencije na domaćem tržištu, nije dovoljno ostati na udruživanju na nivou jedne zadruge. Potrebno je tražiti mogućnosti za ekonomsko povezivanje zadruga radi zajedničkog nastupa na tržištu. Na tom nivou organizovanja stvara se mogućnost značajnijeg uticaja na tržište.

3. Evropsko iskustvo u oblasti zadrugarstva

Prema podacima Međunarodnog zadružnog saveza, u Evropi danas postoji oko 160.000 zadruga, koje imaju oko 123.000.000 članova i zapošljavaju oko 5.400.000 zaposlenih. Poljoprivreda predstavlja jednu od delatnosti u kojoj je zadružno organizovanje veoma zastupljeno, pri čemu zadruge postoje u skoro svim privrednim i neprivrednim delatnostima.

Razvojni put zadrugarstva u državama Zapadne Evrope započet je pre 170 godina. Prva savremena potrošačka zadruge u Evropi osnovana je u Roždelu, malom mestu blizu Mančestera u Engleskoj, 1844. godine. Zadruge u razvijenim državama Evrope nastajale su i poslovale u kapitalističkom društveno–ekonomskom okruženju, i nisu se susretale sa negativnim uticajem društveno – političkog sistema na njihov razvoj, kao što je to bio slučaj sa zadrugarstvom u većini država Centralne i Istočne Evrope. Povoljan društveno–ekonomski ambijent je bio preduslov za visok stepen razvoja zadrugarstva na prostorima Zapadne i Severne Evrope.

Za razliku od niskog stepena specijalizacije zemljoradničkih zadruga kod nas, u Zapadnoj Evropi je karakteristična specijalizacija zadruga u oblasti poljoprivrede. Zavisno od potreba zemljoradnika, i u skladu sa specifičnostima regiona u kojima se osnivaju, zastupljene su sledeće vrste poljoprivrednih zadruga: mlekarske,

ribarske, šumarske, voćarske, vinogradarske, zadruge za proizvodnju i promet mesa, za snabdevanje repromaterijalima za poljoprivredu, i druge. Iako je specijalizacija zadruga u oblasti poljoprivrede izražena, postoji i veliki broj tzv. multifunkcionalnih zadruga, koje u pogledu delatnosti koje obavljaju imaju sličnosti sa opštim zemljoradničkim zadrugama u Srbiji.

Značaj zemljoradničkog zadrugarstva u razvijenim evropskim državama se oslikava kroz činjenicu da je skoro svaki farmer član jedne ili više zadrughnih asocijacija. Sredinom 80-tih godina prošlog veka, na nivou EU, više od polovine prometa poljoprivrednih proizvoda bilo je usmereno, ili kontrolisano, preko zadruga. Danas se u državama EU između 50% i 98% prometa svih poljoprivrednih proizvoda obavlja posredstvom zadruga. Članovi zadruga su i poljoprivrednici sa velikim posedima, a ne samo poljoprivrednici sa manjim i prosečnim veličinama poseda. U većini država poljoprivrednici su često članovi više specijalizovanih zadruga, gde ostvaruju svoje interese za nabavku repromaterijala, obezbeđenje različitih usluga i prodaju gotovih proizvoda.

Iz prakse zemljoradničkih zadruga sa područja razvijenijeg dela Evrope, može se uočiti da je, za razliku od zadruga sa naših prostora, funkcija proizvodnje u drugom planu. Primarne su prometna i uslužna funkcija, sa akcentom na marketinškom konceptu u poslovanju, koji je dominantan i u svetskim okvirima.

Tržišno učešće zadruga u pojedinim segmentima poljoprivrede unutar EU (15) je izuzetno visoko. Na primer, specijalizovane mlekarske zadruge u Austriji, Danskoj, Finskoj i Švedskoj učestvuju sa preko 90% na tržištu mlečnih proizvoda, dok je tržišno učešće zadruga u proizvodnji i prometu mesa najviše u Danskoj - 90%, a značajno je učešće zadruga na tržištu mesa i u Finskoj - 69%, i Švedskoj - 40% (Međunarodni zadrughni savez, 1998). Tržišno učešće zadruga u nabavci inputa u najvećem delu zemalja EU je veće od 50%.

Procesi strukturnih promena i integracija u trgovinskom sektoru, uz stalno povećanje konkurencije na evropskom i globalnom agrarnom tržištu, stimulisali su zadrughne organizacije da se udružuju u veće poslovne subjekte, sa ciljem poboljšanja efikasnosti poslovanja. Procesi integracija među zadrugama ostvaruju se na više načina, među kojima je najčešće njihovo spajanje u jedno pravno lice, ali je česta pojava i objedinjavanje prometne funkcije u jednom subjektu za više zadruga. S tim u vezi, u Nemačkoj je, na primer, broj zadruga od 20.926 (iz 1960. godine), smanjen na 4.044 zadruge u 1999. godini. Istovremeno, ukupan promet Rajfajzenovih zadruga u toj zemlji porastao je sa 8,7 na 38 milijardi maraka (Mihajlović, Arsenović, 2002).

Na primeru Danske se može uočiti pozitivan rezultat integracionih procesa u zadrugarstvu. Prema internim podacima Nacionalnog zadrughnog saveza Danske, 1903. godine u državi je postojalo 1.046 zadrughnih mlekara, čiji broj se usled međusobnih integracija konstantno smanjivao, tako da ih je 1964. godine bilo 904, a 1992. godine 23, dok je 2000. godine broj zadrughnih mlekara smanjen na 14. Proces integracija se u poslednjim decenijama ubrzava. Integracioni procesi u zadrugarstvu

Danske doprineli su, između ostalog, da se oko 2/3 poljoprivredno-prehrambenih proizvoda izvozi, što čini oko 30% ukupnog izvoza ove zemlje. Ekonomska snaga danskih zadružnih organizacija se oslikava i kroz činjenicu da se više od 90% mleka i mesa proizvodi i prodaje putem zadružnog sistema organizovanja. Članovi zadruga su svi proizvođači mesa i mleka, bez obzira na njihovu veličinu. Integracioni procesi danskih zadruga se ne završavaju u granicama države, što govori o ekonomskoj snazi ovih organizacija u međunarodnim razmerama. Ciljevi udruživanja proizvođača u zadruge u Danskoj, ali i u drugim evropskim državama je obezbeđenje sigurnosti i konkurentnosti na tržištu, uz ostvarivanje rasta ekonomske dobiti u poslovanju.

Zadruge u razvijenim evropskim državama predstavljaju organizacije u kojima proizvođači ostvaruju svoje ekonomske interese, dok se lobiranje za interese proizvođača ostvaruje preko udruženja, koja imaju visok stepen integrisanosti poljoprivrednih proizvođača.

Dostignuti nivo razvoja zadružnih organizacija u Zapadnoj Evropi je veoma visok, ali budućnost privrednih organizacija u tržišnim uslovima privređivanja nije izvesna bez stalnog preispitivanja snaga i slabosti privrednih subjekata. Rast i razvoj **zadružnih organizacija** u uslovima snažne tržišne konkurencije zahteva ukрупnjavanje poljoprivrednih **zadružnih organizacija** putem njihove horizontalne i vertikalne integracije i kooperacije.

Prema podacima Međunarodnog zadružnog saveza, negativne efekte ekonomske krize koja je u poslednjih nekoliko godina prisutna u svim Evropskim državama, najmanje je osetio zadružni sektor, što je još jedan od razloga za potrebu širenja zadružnog organizovanja u svim delatnostima.

4. Zemljičarske zadruge u Vojvodini

Tradicija zadružnog organizovanja na prostorima današnje AP Vojvodine postoji 169 godina, što Vojvodinu svrstava u jedan od regiona sa najdužom tradicijom zadrugarstva. Prva zemljičarsko-kreditna zadruga u Vojvodini koja je osnovana 1846. godine, u Bačkom Petrovcu, je bila treća formirana zadruga u svetu.

Istorija razvoja zadružnog pokreta u Srbiji je bila usko povezana sa promenama u društveno-ekonomskom sistemu. U periodu socijalizma zemljičarsko zadrugarstvo bilo je pod značajnim uticajem društveno-političkog sistema koji je udaljio poslovanje zadruga od principa tržišne privrede i poslovanja u skladu sa zadružnim principima i vrednostima. Od 90-tih godina 20. veka do danas, zadruge se ponovo uspostavljaju po modelima savremenog zadrugarstva. Međutim, institucionalne i zakonodavne pretpostavke, kao i adekvatan ambijent za zadružno organizovanje, još uvek nisu postignute u potrebnoj meri.

U članstvu Zadružnog saveza Vojvodine ima 454 zemljičarskih zadruga, koje aktivno posluju. Teritorijalna pokrivenost naseljenih mesta zadružnim organizacijama je zadovoljavajuća, obzirom da u proseku jedno naseljeno mesto u Vojvodini ima jednu zadrugu, s tim da postoje značajna odstupanja od proseka na

način da u pojedinim naseljima ima po više registrovanih zadruga, a u drugim nema aktivne ili nema registrovane zemljičanske zadruga.

Na osnovu pokazatelja iz baze podataka Zadrugnog saveza Vojvodine iz 2012. godine, ljudski potencijal u zemljičanskim zadrugama u A.P. Vojvodini sačinjava više od 100.000 ljudi, i to: zadrugari, kooperanti i zaposleni u zadrugama. Zemljičanske zadruga u proseku imaju 37 zadrugara po zadrugi. Za zemljičanske zadruga je karakteristično da najčešće imaju veći broj kooperanata od zadrugara. Kooperanti su lica koja ostvaruju proizvodne i prometne odnose sa zadrugom pod istim uslovima kao i zadrugari. Oni nisu članovi zadruga i ne mogu biti u organima upravljanja. Broj kooperanata je promenljiv na godišnjem nivou, pri čemu po poslednjim podacima Zadrugnog saveza Vojvodine u aktivnim zemljičanskim zadrugama ima u proseku 190 kooperanta po zadrugi. U praksi, postoje značajna odstupanja od prosečnog broja zadrugara i kooperanata. Naime, zadruga sa dugom tradicijom (koje su osnovane 50-tih i 60-tih godina 20. veka) najčešće imaju značajno veći broj zadrugara i kooperanata od proseka, a zadruga koje su osnovane od 1996. godine do danas (od donošenja aktuelnog Zakona o zadrugama) obično imaju oko 10 - 20 zadrugara, i manji broj kooperanata od proseka.

U zemljičanskim zadrugama zaposleno je ukupno 3.254 lica. Prosečno po jednoj zadrugi ima 13 zaposlenih (u proseku nisu uračunate zadruga bez zaposlenih).

Postoje velika odstupanja broja zaposlenih po pojedinačnim zadrugama od proseka. Zadruga koje postoje više decenija, najčešće imaju više zaposlenih od proseka, dok kod većine zadruga osnovanih u poslednjih 10 godina ima u proseku 1-2 zaposlena. Procenjuje se da u više od 100 zemljičanskih zadruga nema zaposlenih.

Kvalifikaciona struktura zaposlenih u zemljičanskim zadrugama je nepovoljna, što se ogleda u niskom stepenu učešća visoko stručnih kadrova, pre svega diplomiranih inženjera agronomije, ekonomista i pravnika, i velikom učešću nekvalifikovane ili polukvalifikovane radne snage.

U vremenima kada intelektualni kapital postaje ključni činilac konkurentne prednosti, nepovoljna kvalifikaciona struktura predstavlja ograničavajući faktor za razvoj zadruga. Kombinovano iskustveno i tradicionalno saznanje koji poseduju poljoprivrednici kombinovano sa stručnim i naučnim saznanjem diplomiranih stručnjaka, može doprineti kvalitetu poslovanju zadruga. Zbog toga je neophodna urgentna promena kvalifikacione strukture zaposlenih i brže zapošljavanje mladih fakultetski obrazovanih stručnjaka, različitih profila u zemljičanskim zadrugama. Pored nabavno-prodajne funkcije zadruga bi trebale da imaju i kvalitetnu savetodavnu funkciju prema svojim članovima i kooperantima.

Osnovne delatnosti zemljičanskih zadruga vezane su za ugovaranje proizvodnje sa zadrugarima, što obuhvata nabavku repromaterijala, obavljanje usluga (mašinskih i drugih), skladištenje i prodaju njihovih proizvoda. Osim ugovaranja proizvodnje, značajan broj zadruga ima i sopstvenu proizvodnju. Većina zemljičanskih zadruga nije specijalizovana, što je uslovljeno i strukturom

proizvodnje kod zadrugara i kooperanata. Oni ugovaraju više vrsta proizvodnje, i to pretežno u okviru klasičnih ratarskih useva.

Članstvo u zemljoradničkim zadrugama, ili kooperantske odnose ostvaruju pretežno poljoprivrednici sa malom i srednjom veličinom poseda, dok poljoprivrednici sa velikim posedima često nastoje da samostalno nastupaju na tržištu. Neznatan broj poljoprivrednika u Vojvodini ima obim proizvodnje i prometa koja bi mogla na tržištu da bude konkurentna u samostalnom nastupu, što će u budućnosti biti još izraženije, te se pretpostavlja da će se i poljoprivrednici sa većim posedima vratiti zadružnom organizovanju zbog potrebe za postizanjem veće konkurentnosti. U prilog ovoj prognozi, trebalo bi imati u vidu da poljoprivrednik sa „velikim posedom“ kod nas, u razvijenijim državama Evrope predstavlja poljoprivrednika sa srednjim (a negde i malim) posedom– a u evropskim državama oni su udruženi u zadruge, kako bi unapredili svoj položaj na tržištu.

5. Uloga zadruga

Od nastanka prvih zadruga do danas, osnovni razlozi i ciljevi zadružnog organizovanja bili su vezani za ostvarenje boljih ekonomskih efekata u poslovanju u odnosu na samostalno obavljanje poslovanja, u oblasti poljoprivrede i u drugim delatnostima. Socijalni i drugi aspekti zadružnog organizovanja takođe imaju veliki značaj za članstvo zadruga i širu društvenu zajednicu, međutim, ekonomski razlozi za zadružno organizovanje imaju primarnu ulogu nad ostalim ciljevima.

Od zadruge se očekuje da zadrugarima obezbedi sledeće:

- Veće ekonomske efekte u poslovanju u odnosu na samostalan nastup na tržištu, i to prvenstveno putem ponude i tražnje, gde se putem objedinjavanja ponude i tražnje u pogledu količina roba postižu bolji uslovi za učesnike u trgovini i drugim poslovima na tržištu.
- Obavljanje poslova za koje sami nemaju uslova. Kod zemljoradničkih zadruga veliki deo ovih poslova su u sektoru usluga, a odnose se prvenstveno na: usluge obrade zemljišta, skladištenje, pakovanje, doradu ili preradu proizvoda, prevoz robe i drugo. Poljoprivrednici sa malim posedima imaju znatne potrebe u ovom delu zadružnog poslovanja, jer najčešće ne raspolažu svojim skladišnim kapacitetima, nemaju kompletnu opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom i slično.
- Zbog nedovoljnih sredstava i nemogućnosti nabavke jeftinih kredita u potrebnim iznosima, mnogi poljoprivrednici ne bi mogli samostalno obaviti osnovne poslove u poljoprivredi, počevši od nabavke repromaterijala, do prodaje proizvoda kupcu. Zbog navedenog, poljoprivrednici se naturalno zadužuju kod zadruga za potrebne repromaterijale i usluge, i tek po završetku proizvodnog procesa vraćaju dug zadruzi u proizvedenoj robi.
- U državama sa razvijenom privredom, osnovni ciljevi zadružnog organizovanja u poljoprivredi su obezbeđenje sigurnosti realizacije proizvoda zadrugara i postizanje veće konkurentnosti kroz objedinjen nastup na tržištu. Funkcija prerade

proizvoda je u ovim državama, za razliku od Srbije, najčešće u okviru zadružnog sektora, te i veći deo dobiti od realizacije proizvoda ostaje u zadružnom sektoru.

6. Unapređenje konkurentnosti malih i srednjih proizvođača

Po ugledu na zadrugarstvo u razvijenim evropskim državama, unapređenje konkurentnosti malih i srednjih proizvođača prvenstveno je vezano za njihov organizovan nastup na tržištu i obezbeđenje veće produktivnosti i rentabilnosti poslovanja na sopstvenim gazdinstvima.

Organizovanje proizvođača u zadruge u cilju postizanja boljih ekonomskih rezultata u poslovanju je neminovnost za male i za velike proizvođače. Zadruge kao oblik privrednog povezivanja proizvođača su na horizontalnom nivou organizovanja najadekvatniji oblik za postizanje većih ekonomskih efekata u poslovanju. Međutim, osim integracije na horizontalnom nivou, integrativni procesi na vertikalnom nivou već decenijama u razvijenim državama Evrope imaju izuzetno veliki značaj za postizanje ekonomskih ciljeva zadružnog organizovanja. Upravo u tome zaostaje naše zadrugarstvo. S tim u vezi, potrebno je težiti integrativnim procesima na vertikalnom nivou, koji se na početku mogu sprovesti putem:

- **Ekonomskog povezivanja zadruga** radi zajedničkog nastupa na tržištu i
- **Međuzadružne saradnje** kao jedan od načina za povećanje konkurentnosti
- Zajedničku prodaju i nabavku proizvoda
- Međuzadružnu trgovinu i korišćenje zajedničkih usluga
- Zajedničko investiranje u skladišne, prerađivačke i prodajne kapacitete

Uspešno obavljanje navedenih aktivnosti bila bi dobra osnova za dalje integrativne procese u zadrugarstvu koji se ogledaju u: spajanju više zadruga u jednu, osnivanje zajedničkih preduzeća, složenih, odnosno sekundarnih zadruga (koje bi novim zakonom o zadrugama trebalo definisati).

Ukupnjavanje zadružnog sektora kod nas je neminovnost, i što pre započnemo sa navedenim integrativnim postupcima, pre ćemo dostići potreban nivo konkurentnosti koji obezbeđuje sigurnost zadrugarima za opstanak na sve složenijem tržištu.

7. Ograničenja za unapređenje konkurentnosti

- **Na nivou države:**
 - **Neodgovarajući zakonodavni okvir** – kašnjenje sa donošenjem **novog zakona** o zadrugama (najveći problem nerešeni imovinski i svojinski odnosi)
 - **Nedostatak** adekvatnih **podsticaja** za zadružno organizovanje i sprovođenje razvojnih projekata u okviru zadruga
 - **Nepovoljni uslovi na domaćem tržištu** - **nekontrolisan uvoz** robe inoporekla - odsustvo zaštite domaće proizvodnje - neizvesnost za domaće proizvođače
 - Značajan **uticaj sive ekonomije** na tržištu

- **Na nivou zadruga:**
 - **Visok nivo nelikvidnosti** i poslovanje zadruga u otežanim uslovima privredivanja (ekonomska kriza)
 - **Nepovoljna kvalifikaciona struktura zaposlenih**
 - Čest slučaj: **višak zaposlenih** s jedne strane i **nedostatak visokoobrazovanih stručnjaka** s druge strane.
 - **Odlazak mladih** stručnjaka sa sela
 - Drugi problemi interne prirode (problemi upravljanja i dr.)
 - Ubrzati **donošenje novog zakona** o zadrugama
 - Donošenje **dugoročne strategije razvoja poljoprivrede i sela**, u kojoj zadruga treba da imaju poseban značaj za postizanje konkurentnosti proizvođača, a takođe i strategija razvoja zemljoradničkog zadrugarstva u Srbiji.
 - **Podsticaji od strane države** zadrugama za razvojne projekte koji vode unapređenju konkurentnosti
 - Podsticaji (za zapošljavanje, poreske olakšice, i dr.)
 - **Unapređenje znanja** zadrugara i menadžmenta u zadrugama

8. Zaključne konstatacije

Konkurencija u proizvodnji hrane na domaćem i međunarodnom tržištu je sve oštrija. Zbog toga su najugroženiji mali i srednji poljoprivredni proizvođači u Srbiji. Organizovanje u zemljoradničke zadruga je neophodno radi njihovog opstanka u novom poslovnom okruženju. Tradicija i potencijal u zadrugarstvu postoji, ali nisu dovoljno iskorišćeni. Za obezbeđenje povoljnog poslovnog ambijenta za ostvarivanje boljih efekata zadružnog organizovanja, **potrebne su konkretne mere i akcije** nadležnih organa na nivou države, ali i zadruga. To su pre svega donošenje novog zakona o zadrugarstvu, strategije razvoja poljoprivrede i sela, a u okviru nje strategije razvoja zemljoradničkog zadrugarstva, operativni program implementacije tih strategija, permanentno podizanje konkurentnosti proizvodnje uz državne podsticaje, edukaciju kooperanata, primenu novih naučnih saznanja i tehnologija.

Zemljoradničko zadrugarstvo – kao jedini način za opstanak i razvoj poljoprivrednika sa malim i srednjim posedima - zahteva od svih uključenih u zadružni pokret **stalnu borbu za afirmaciju zadruga i sela** – koja bez zadruga polako nestaju.

9. Literatura

1. Baza podataka Zadružnog saveza Vojvodine (2012), Bul. Mihajla Pupina 25, Novi Sad
2. Bošnjak Danica, Rodić Vesna (2010): Komparativna analiza troškova proizvodnje osnovnih ratarskih useva u Vojvodini, Ekonomika poljoprivrede, god. 57, br 2, Beograd, str. 233-245.
3. Međunarodni zadružni savez (1998): “Statistika i informacije o evropskim zadrugama” Ženeva.

4. Mihajlović, L., Arsenović Đ. (2002): Ekonomika poljoprivrede sa zadrugarstvom, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, str. 344 - 350.
5. Nestorov-Bizonj Jelena (2008): Zadrugarstvo - pokretač ruralnog razvoja Srbije, tematski zbornik Agrarna i ruralna politika u Srbiji 2, Početna iskustva pridruživanja EU i predlog mera za 2009. godinu, Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Beograd, str. 33-41.
6. Popis poljoprivrede 2012, Poljoprivreda u Republici Srbiji (2013), Republički zavod za statistiku, Beograd
7. Tomić, D., Popović Vesna, Vlahović, B. (2010): Implikacije primene prelaznog trgovinskog sporazuma na agroprivredu Srbije, Tematski zbornik: Agroprivreda Srbije i evropske integracije (ne)prilagođenost obostranoj primeni prelaznog trgovinskog sporazuma, Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Beograd, str.27-59
8. Tomić, D., Ševarlić, M. M. (2010): Stanje i perspektive poljoprivrede Srbije u uslovima krize, Škola biznisa, br. 2, str. 39-44.
9. Vlahović, B., Tomić, D., Ševarlić, M.M. (2009): Konkurentnost agroprivrede Srbije - činilac uspeha na međunarodnom tržištu, Tematski zbornik: Agroprivreda Srbije i evropske integracije: gde smo i kako dalje?, Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Novi Sad, str. 61-81.

THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVE SYSTEM IN IMPROVEMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED AGRICULTURAL HOLDINGS COMPETITIVENESS IN VOJVODINA

Nestorov Jelena¹, Tomić Danilo², Puškarić Anton³

Summary

The aim of this paper is to point out to the role of agricultural cooperative systems in the improvement of competitiveness of small and medium-sized agricultural husbandries in Vojvodina. In the tradition of cooperative systems in developed European countries, the improvement of small and medium-sized producers has been primarily linked to their organized appearance on the market and securing higher productivity and profitability of business. According to the data of the International Co-operative Alliance, the negative effects of economic crisis were least felt by the cooperative sector which represented one of the reasons for the expansion of cooperative organizations in all activities. To ensure a favourable business environment to achieve better effects of cooperative organizations, there are necessary concrete measures and actions of the authorities at both the state level and cooperative level. First of all, those are passing a new law on cooperative systems and making a new strategy for agriculture and rural development. This strategy should include strategies of agricultural cooperative system, an operative program of the implementation of those strategies, a permanent increase of production competitiveness along with the state incentives, education of partners, and the application of new scientific discoveries and technologies.

Key words: agricultural cooperative system, competitiveness, Vojvodina.

Primljen/Received: 14.03.2015.

Prihvaćen/Accepted: 26.03.2015.

¹ Nestorov Jelena, M.Sc., Cooperative union of Vojvodina, Novi Sad, Blvd Mihajla Pupina 25, tel: +381 21 557 066 , e-mail: jelenazsv@sbb.rs

² Tomić Danilo, PhD, Principal Research Fellow, Board for Village of the SASA, Belgrade, Knez Mihailova 35, e-mail: dtomic45@gmail.com

³ Puškarić Anton, PhD, Research Associate, Institute of Agricultural Economics, Volgina 15, Belgrade, Serbia, tel: +381 11 6 297 28 52, e-mail: anton.puskaric@gmail.com